

ДЕЯКІ СПІЛЬНІ МОДЕЛІ СЛОВОТВОРУ ТОПОНІМІВ У ХОРВАТСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.163.42'373.21:811.161.2'373.21

DOI: 10.24144/2663-6840/2021.1(45).421–426

Тимко-Дітко О. Деякі спільні моделі словотвору топонімів у хорватській і українській мовах; кількість бібліографічних джерел – 3; мова українська.

Анотація: Топонімічна система, формуючись протягом тривалого часу, увібрала в себе культуру, мову, час, простір, етапи і соціально-історичні умови розвитку суспільства. Крім цього, номінація завжди національно специфічна в тому сенсі, що закріплює в собі історично сформовану картину світу в свідомості народу – суб'єкта номінації. Зовсім не досліджені словотвірні й мотиваційні засоби утворення топонімів у хорватській і українській мовах. І хорватська, й українська – слов'янські мови. У них і донині помітний спільний запас праслов'янських словотвірних засобів. Тому цікаво простежити, наскільки і в яких напрямках розвинули словотвірні можливості дві споріднені мови у сфері топонімії. Також не менш важливо наголосити, що хорватська й українська мови не сусідні, не контактні мови, тобто всі їхні спільні риси – результат праслов'янської спадщини, а не запозичення або впливу. Такий аналіз може стати основою для подальшого порівняльного і контрастивного аналізу словотвору двох споріднених мов. Зіставлення словотвору топонімічної системи двох мов дозволило виділити багато спільних ознак. Це свідчить про давність і важливість найменувань місцевостей у житті людей, а також і про спільні мотиваційні і словотворчі можливості. Простежується спільний архаїчний праслов'янський шар в обох мовах, який можна пояснити лише історичною спорідненістю двох народів. Навіть після століть самостійного розвитку, контактів з іншими народами, впливу інших мов не можна не помітити схожість у деяких топонімах. Це такі назви, які можна пояснити лише спільним походженням: укр. Київ – хорв. Kijevo, Kijev dol, укр. Вінниця – хорв. Vinica, укр. Волинь – хорв. Volinja та ін. Схожість у словотворчих та мотиваційних засобах не менш цікава. Ми знайшли багато спільних афіксів, які в обох мовах вживаються для утворення топонімічної лексики. Аналіз деяких словотвірних моделей утворення топонімів у хорватській і українській мовах відкрив цілу низку нових напрямків. Проаналізований матеріал достатньо широкий, і неможливо його охарактеризувати в межах однієї статті, тим більше, якщо сам матеріал вказує на потребу в подальшому аналізі на різних мовних рівнях і в різних напрямках.

Ключові слова: топонім, лексема, твірне слово, суфікс, закінчення, формант.

Постановка проблеми. Топоніми належать до давньої лексико-семантичної групи іменників. Вони є важливим джерелом інформації не тільки стосовно географічного середовища, історії, культури, мовних особливостей, але й мовних контактів досліджуваної території. Люди завжди мали потребу йменувати простір за якимось особливостями. Зважаючи на давність топонімічних лексем, цікаво простежити спільні риси у словотворі двох споріднених, але географічно віддалених мов.

Аналіз досліджень. Дотепер не зафіксовано зіставні дослідження словотвору топонімів в українській і хорватській мовах. Й українські, і хорватські науковці займалися дослідженням національної топонімії, здійснюючи порівняльний аналіз топонімів у слов'янських мовах. У хорватських наукових розвідках більше уваги звертається на дослідження грецької і латинської топоніміки. Так, Петар Шимунович займався дослов'янською топонімією і взагалі ономастикою. Владимир Скрачич уклав підручник з топонімії. Окремі кроатисти – Витомир Белай, Домагой Відович досліджували топонімію однієї області, жупанії та ін. Така ж картина і в українській топонімії. Деякі наукові розвідки стосуються окремих областей, регіонів. Це статті А. Обручар – мікротопонімія Потисся, І.І. Ільченко, Н.С. Ісачук – мікротопонімія Надвеликолужжя, В.В. Котович – топоніми Самбірщини та ін. Галина Лабінська уклала підручник «Топоніміка». І попри досить велику увагу до топонімів, яку виявили науковці України і Хорватії, до сьогодні немає дослі-

джень, які би стосувалися хорватсько-українського аналізу ономастики, зокрема й топонімії.

Мета статті, завдання. Тема нашого дослідження достатньо широка для статті, і тому ми обмежимо розвідку деякими найчастішими спільними моделями словотвору у двох мовах. На наш погляд, цікаво дослідити спосіб найменування місцевостей у двох споріднених, але географічно віддалених мовах. Зокрема простежимо, як той самий праслов'янський спадок зберігся, розвинувся і змінився у мовах, які не впливали одна на одну. З одного боку, на підставі такого аналізу можна дослідити, які зі спільних засобів словотвору, що успадковані з праслов'янської мови, збереглися до сьогодні в аналізованих мовах, а з іншого боку, зіставити частотність збережених словотвірних засобів.

Методи та методика дослідження. Джерелами аналізу послужили списки населених пунктів України [Офіційний] і Хорватії [Abecedni]. З поданих списків ми виписали назви, утворені спільними способами. Потім ми аналізували назви, застосовуючи зіставний метод.

Виклад матеріалу. Назви топонімів в обох мовах різномовні та різновікові. Це зумовлено історичними причинами, передусім заселенням та пізнішими міграційними процесами. В Україні це південь, де більшість топонімів татарського, турецького, грецького та іншого походження. У Хорватії вздовж узбережжя Адриатики та на островах топоніми найчастіше перекичують грецькі і латинські назви. Топоніми слов'янського походження новіші і їх менше.

Усе-таки навіть у деривації запозичених твірних основ у двох аналізованих мовах є спільні мотиваційні або словотвірні моделі. У цьому плані є близькі ойконіми. Це запозичення із сусідніх і для України, і для Хорватії мов, наприклад: укр. *Нижня Аниша* (Зк), хорв. *Arševci* (Vsž) з рум. *apsa* «водичка»; угорське *város* «місто» у похідних укр. *Унгар* (Зк), хорв. *Vukovar* (Vsž), *Bjelovar* (Bbž), *Belovar* (Mž), *Daruvar* (Vkj) та ін.

Хорватську топоніміку можна поділити на дві великі групи: дослов'янську (латинську, грецьку) і слов'янську. У топонімах слов'янського походження є назви, дуже близькі до українських: *Kijani* (Zž), *Kijevo* (Škž), *Kijevo* (Škž), *Vinica* (Vž), *Vinicabreg* (Vž), *Volinja* (Smž). Подібні топоніми наявні і в інших слов'янських народів, їхню схожість можна віднести до етногенезу слов'ян. Не зовсім прозоре їхнє походження у хорватській мові пояснюється праслов'янською спадщиною. Тут мусимо погодитись з В. Скрачичем, який вважає, що кожен топонім, який опинився у сфері людського інтересу, має своє ім'я, а якщо ми його не знаємо, якщо воно не збережене, значить, перестали існувати причини пам'ятати його. Так і назви всіх 150 островів архіпелагу Корнати в Адриатичному морі були відомі, бо люди там випасали худобу, вирощували оливи, виноград тощо [Скрачич 2011, с. 171].

Говорячи про словотвір топонімів, виділяємо непохідні, похідні, складні і складені найменування.

А) Непохідні топоніми

В обох мовах нечисленні, але навіть у них спостерігається спільна мотивація. Мотивація може бути різна. Часто поштовхом найменування може бути:

а) колір: укр. *Біла* (Вн, Тр, Хм, Чрв), *Біле* (Лв, Лг, Од, Рв, Хрк) та ін.; хорв. *Bijela* (Bbž), *Bela* (Vž), *Beli* (Pgž), *Belo* (Pgž), *Bile* (Pgž), *Bilo* (Kž) та ін. У цих назвах помітна різноманітність діалектів хорватської мови, у яких можливі назви *Bijela* – *Bela* – *Bilo*. У хорватській мові праслов'янський *ять* може реалізуватись як /ie/ у літературній мові та /e/, або /i/ у діалектах; тому в таких лексемах відразу можна визначити, де розташований топонім.

б) місцезнаходження поселення: укр. *Долина* (Вл, Днп, Днц, Зп, ІФ, Кв, Крв, Пл, Рв, См, Тр) та ін.; хорв. *Dolina* (Vrž), *Dol* (Zž, Sdž) та ін.;

в) вигляд ландшафту: укр. *Острів* (Вл, Жт, ІФ, Кв, Лв, Рв, Тр, Чрн) та ін.; хорв. *Otok* «острів» (Sdž, Vsž, Dnž, Mž) та ін.;

г) призначення території: укр. *Майдан* (Вл, Вн, Днц, Жт, Зк, ІФ, Лв, Рв, Тр, Хм, Хрк, Чрв) та ін.; хорв. *Majdan* (Smž) та ін.

Б) Похідні топоніми

Набагато більш численна група. Найчастіше утворені суфіксальним способом, хоч є і кілька спільних префіксів, які вживаються при утворенні топонімічної лексики.

Спільні суфікси можна поділити на кілька груп. Для творення патронімичних, родинних, локально-етнічних, службових назв окремих груп людей використовувалися суфікси *-ич-і*, *-івц-і*, *-ан-и*, *-у/-і*.

Утворені таким шляхом ойконіми дослідники називають відпатронімичними, відетнічними.

Утворення відпатронімичних ойконімів за допомогою суфіксів дуже часті в обох мовах:

-ичі (< *-itji): укр. *Бабичі* (Зк), *Добряничі* (Лв), *Вуйковичі* (Лв), *Воютичі* (Лв), *Малиничі* (Хм) та ін.; хорв. *Bibići* (Iž), *Anžići* (Iž), *Babići* (Iž), *Bajčići* (Pgž), *Barići* (Iž), *Bartolići* (Iž), *Bogdanovići* (Sdž) та ін.

У хорватській мові такий тип топонімів утворюється й у формі *singularia tantum*: *Bajagić* (Sdž), *Barilović* (Kž).

В обох мовах дуже часто утворені топоніми за допомогою суфіксів:

-инц-і (< *-inьci): укр. *Баранинци* (Зк), *Бабчинци* (Вн), *Микулинци* (Вн, Тр), *Мухиринци* (Хм) та ін.; хорв. *Marinci* (Vsž, Iž), *Alaginci* (Psž), *Badovinci* (Kž), *Beketinci* (Obž), *Ostrošinci* (Obž) та ін.;

-івці/-овці (< *-ovьci): укр. *Боришківці* (Тр, Хм), *Михалківці* (Рв, Хм), *Микулівці* (Зк), *Михайлівці* (Вн, Хм) та ін.; хорв. *Adžatovci* (Vrž), *Alilovci* (Psž), *Andrijaševci* (Vsž), *Arševci* (Vsž), *Bogdanovci* (Vsž), *Milivojevc* (Psž), *Mikluševci* (Vsž), *Mihaljevci* (Psž), *Petrovci* (Vsž) та ін.

Різниця у суфіксах тут лише через фонетичну зміну в українській мові, за якою давні етимологічні *o* та *e* в закритому складі змінюються на *i*. У хорватській мові немає такої фонетичної зміни.

Вивченню слов'янської ойконімної структурно-словотвірної моделі з формантом *-ани/-яни* присвячено багато досліджень. Кваліфікують їх як назви ранньослов'янського періоду, які і сьогодні зберігають продуктивність [Царалунга 2004, с. 199]. У досліджуваних мовах цей спосіб словотвору досить продуктивний:

-ани/-яни (< *-jane): укр. *Вільшани* (Зк, Лг, Хм, Хрк), *Дубляни* (Лв, Рв), *Добрівляни* (Лв, Тр), *Іванчани* (Тр), *Микитяни* (Кв), *Озеряни* (Вл, Жт, ІФ, Рв, Тр, Хрс, Чрн), *П'ятничани* (Лв, Хм) та ін.; хорв. *Batinjani* (Bbž, Psž), *Civljani* (Škž), *Lipovljani* (Smž), *Orbani* (Iž), *Prokljivani* (Bbž), *Vrbovljani* (Vrž) та ін.

Часто вживаються ойконіми з демінутивним суфіксом *-ець/-аць* та ускладненнями *-ов-ець*, *-ов-аць*: укр. *Березець* (Лв), *Бистрець* (Іф), *Іржавець* (Чрн), *Криклицець* (Вн) та ін.; хорв. *Adamovec* (Zž), *Andraševac* (Kzž), *Andrijevac* (Obž), *Andrilovec* (Zž), *Antunovac* (Obž, Psž), *Arapovac* (Kž), *Auguštanovec* (Zž), *Babinac* (Bbž), *Babinec* (Vž), *Badinec* (Zž), *Beketinec* (Kkž), *Belec* (Kzž), *Obrankovec* (Vž) та ін. У хорватській мові обидва редуковані голосні дали рефлекс *a*, але в діалектах, зокрема у кайкавському наріччі, яке розташоване на півночі країни, такі рефлекси, як і в українській мові: *ь – e*, *ь – o*, тому і назви *Babinec*, *Badinec*, *Auguštanovec*... Навіть ті самі назви мають різне фонетичне оформлення, напр. *Babinac* і *Babinec*.

Суфікс *-ець* може ускладнюватись суфіксами *-ев-*, *-ав-*, *-ов-*: укр. *Анталовці* (Зк), *Антонівці* (Хм), *Аркадійовці* (Хм), *Багатківці* (Тр), *Баранівці* (Лв) та ін.; хорв. *Negoslavci* (Vsž), *Obradovci* (Vrž) та ін.

Часто вживається демінутивний суфікс:

-це: укр. *Сільце* (Вл; Зк; Тр); хорв. *Selce* (Pgž),

Selca (Sdž, Iž) та ін. Різниця у цих назвах лише в тому, що в хорватській мові немає переходу давніх етимологічних голосних *o*, *e* в *i* у закритому складі.

Часто вживається фемінітивний суфікс:

-иця укр. *Аришиця* (Чрв), *Баговиця* (Хм), *Болотниця* (Жт, Чрн), *Грушвиця* (Рв), *Домниця* (Од, Чрн), *Криниця* (Лв; Пл; Тр; Хм; Чрн), *Митниця* (Кв; Лв; Рв; Тр), *П'ятниця* (Лв), *Стужиця* (Зк) та ін.; hr. *Aleksinica* (Lsž), *Bačkovica* (Bbž), *Bedenica* (Zž), *Bednjica* (Vž), *Omsica* (Zž), *Orahovica* (Vpž), *Ostrogašica* (Škž) та ін.

З іншого боку, у хорватській мові нам не вдалося знайти жоден топонім, утворений за допомогою суфікса *-ivk-* (< *овк*):

-ivka – ойконіми з суфіксом *-ivk-*, очевидно, виникли із назв *-iv*. Субстантивууючий суфікс *-k-*, приєднуючись до суфікса *-iv-*, переводить назви із розряду присвійних прикметників в іменники. Найчастіше суфікс *-ivk-* приєднується до основ антропонімів (*Аркадіївка* (АРК, Кв), *Ганнусівка* (Лг), *Скорівка*, *Гонтівка* (Хрк), *Горлівка* (Днц), *Петрівка* (АРК, Вн, Днп, Днц, Зк, Зп, Кв, Крв, Лг, Мк, Од, Пл, Хм, Хрк, Хрс, Чрн), *Горностаївка* (АРК, Хрс, Чрн)). У хорватській мові ми не знайшли такий спосіб найменування. Замість суфікса *-ivk-* у хорватській мові вживається *-ovic-*, крім того, фіксуються топоніми, утворені за допомогою одного твірного слова: укр. *Горіх-ivk-a* (Крв) – хорв. *Orah-ovic-a* (Vpž), *Oreh-ovic-a* (Kzž, Mž)

Також є кілька суфіксів, які не дуже продуктивні в обох мовах:

-ище: укр. *Городище* (Вл; Вн; Жт; Кв; Лв; Лг; Пл; Рв; См; Тр; Хм; Чрк; Чрн) та ін.; хорв. *Gradište* (Psž, Vsž), *Gradišće* (Iž, Kž) та ін.;

-ovo: укр. *Арданово* (Зк), *Бадалово* (Зк), *Баркасово* (Зк), *Батьово* (Зк), *Драгово* (Зк), *Сасово* (Зк), *Павлово* (Зк), та ін.; хорв. *Borovo* (Vž), *Laslovo* (Obž), *Lastovo* (Dnž), *Lukovo* (Lsž, Zž), *Madžarevo* (Vž), *Mahovo* (Smž), *Oborovo* (Zž) та ін.;

-ове/-еве: укр. *Багерове* (АРК), *Вузлове* (АРК, Лв), *Гайове* (Вл, Вн, Кв, Крв, Лг, Пл, Хм, Хрс, Чрн), *Дубове* (Вл, Днп, Днц, Зк, Зп, Кв, Лг, Од, Пл, Хрк, Чрв), *Снакієве* (Зк), *Королеве* (АРК) та ін.;

-ова, -ава: укр. *Діброва* (Вл, Вн, Днп, Днц, Жт, Зп, ІФ, Кв, Лв, Лг, Мк, Пл, Рв, См, Тр, Хм, Хрк, Хрс, Чрв, Чрн); хорв. *Dubrava* (Zž, Dnž, Sdž).

В аналізованих мовах є різнопродуктивні і різночастотні афікси, адже кожна з мов використовує і зберігає праслов'янську спадщину по-своєму. Також є афікси, які зовсім не вживаються в жодній з аналізованих мов. Так, наприклад, у хорватській мові непродуктивний формант **-ьskъ*. Нам не вдалося знайти жоден топонім, утворений за його допомогою. В українській мові він достатньо частий при утворенні назв населених пунктів: укр. *Вуглегірськ* (Днц), *Донецьк* (Днц), *Краматорськ* (Днц), *Красноперекоськ* (АРК), *Міусінськ* (АРК) та ін.

У слов'янських мовах префіксальний іменниковий словотвір малопродуктивний. Усе-таки є кілька префіксів, за допомогою яких утворено багато топонімів. Найпродуктивніші в українській і хорватській мовах:

за-: укр. *Заболотне* (Вн, Зк, Лв, См), *Заболото-ве* (См), *Загірське* (См), *Загребелля* (Пл, См, Чрн), *Залисне* (АРК, Днц, Лг, См), *Залисся* (АРК, Вл, Вн, Жт, Кв, Лв, Рв, Тр, Хм, Чрн), *Залуцьке* (См), *Зансілля* (Пл, См), *Зарічне* (АРК, Вн, Днп, Днц, Зк, Зп, Лв, Лг, Мк, Од, Рв, См, Хрк, Хрс), *Заріччя* (АРК, Вл, Вн, Днп, Жт, Зк, ІФ, Кв, Крв, Лв, Пл, См, Хм, Чрв, Чрк, Чрн), *Заруддя* (Вн, Кв, Пл, Рв, См, Тр, Хм) та ін.; хорв. *Zablatje* (Kkž), *Zabrđe* (Dnž, Zž), *Zaglav* (Zž), *Zagora* (Kzž), *Zagorje* (Iž, Kž), *Zadubravlje* (Bpž) та ін.;

нід-: укр. *Підгірці* (Кв, Лв, Рв), *Підгайці* (Вл, Крв, Лв, Рв, Тр), *Підгородне* (Вл, Днц, Жт, Лв, Тр), *Підкамінь* (Іф, Лв), *Підлісне* (Вн, Днп, Жт, Крв, Лг, Мк, Рв, Тр, Хм, Хрк, Хрс, Чрн) та ін.; хорв. *Podgora* (Dnž, Kzž, Sdž), *Podgorje* (Smž, Psž, Dnž, Vpž), *Podgrađe* (Zž, Kzž, Vsž, Sdž), *Podgradina* (Zž, Dnž), *Podhumlje* (Sdž), *Podstena* (Pgž), *Podstene* (Pgž), *Podvrh* (Zž) та ін.

Трохи менше похідних топонімів виявлено з префіксом над-: укр. *Надліманське* (Од), *Надрічне* (Вл; Од; Тр), *Над'ярне* (Од; См) та ін.; хорв. *Nadvoda* (Zž), *Nadvrelo* (Zž), *Nadvučnik* (Pgž) та ін.

В) Складні і складені топоніми

Також достатньо численна група лексем. Порівняльний аналіз складених топонімів явно засвідчує дві групи найменувань.

1. Перша група – це бінарні опозиції. Вони створені за принципом антонімії: *велике* – *мале*, *верхнє* – *нижнє*, *старе* – *нове*. Виявляється, що цей універсальний спосіб найменування дуже продуктивний в обох мовах. Ми виділяємо лише деякі антонімічні опозиції, найпродуктивніші в обох мовах. Як зазначено в науковій літературі, «цікавим є той факт, що бінарні опозиції представлені в усіх топонімічних класах: ойконімах (назвах поселень), мікротопонімах (назви ярів, плавнів, гряд, урочищ, мисів, кутів, балок, байраків, островів) та гідронімів» [Пльченко 2016, с. 100]. Найчастіші бінарні опозиції:

а) велике – мале, дуже часта опозиція в обох мовах. Нею іменуються не лише населені пункти, а й інші місцевості:

– острови: укр. *Великі Кучугури* (Зп) – *Малі Кучугури* (Зп), *Великий Татарчук* (Пл) – *Малий Татарчук* (Пл) та ін.; хорв. *Veli Lošinj* (Pgž) – *Mali Lošinj* (Pgž); *Vele Srakane* (Pgž) – *Male Srakane* (Pgž); *Veli Brijun* (Pgž) – *Mali Brijun* (Pgž); *Vele Orjule* (Pgž) – *Male Orjule* (Pgž); *Mišjak Veli* (Škž) – *Mišjak Mali* (Škž); *Sestrica Vela* (Pgž, Dnž) – *Sestrica Mala* (Pgž, Dnž); *Veli Iž* (Zž) – *Mali Iž* (Zž) та ін.; цікаве спостереження В. Скрачича про те, що зі 150 островів архіпелагу національного парку Корнати дві третини мають назви, утворені за зразком бінарної опозиції: великий – малий, південний – північний [Скрачич 2011, с. 171];

– озера: укр. *Велике Піскувате* (Зп) – *Мале Піскувате* (Зп), *Велике Сліпоконове* (Зп) – *Мале Сліпоконове* (Зп) та ін.; хорв. *Veliko jezero* (Dnž) – *Malo jezero* (Dnž); *Vela Solina* (Škž) – *Mala Solina* (Škž) та ін.

Найменування населених пунктів за опозицією «великий – малий» також достатньо продуктивне: *Великий Березний* (Зк) – *Малий Березний* (Зк),

Великий Пурусів (Хм) – *Малий Пурусів* (Хм), *Великий Суходіл* (Лг) – *Малий Суходіл* (Лг), *Великий Хутір* (Чрк) – *Малий Хутір* (Чрк), *Велика Знам'янка* (Зп) – *Мала Знам'янка* (Зп), *Велика Мартинівка* (Лг) – *Мала Мартинівка* (Лг), *Велике Поле* (Рв) – *Мале Поле* (Рв), *Великі Загайці* (Рв) – *Малі Загайці* (Рв) та ін.; хорв. *Velika Babina Gora* (Bbž) – *Mala Babina Gora* (Bbž), *Velika Branjska* (Kkž) – *Mala Branjska* (Kkž), *Velika crkvina* (Kž) – *Mala crkvina* (Kž), *Velika črešnjeвица* (Vpž) – *Mala črešnjeвица* (Vpž), *Veliko Selce* (Pgž) – *Malo Selce* (Pgž) та ін.;

б) верхнє – нижнє, опозиція яка найчастіше вживається для іменування поселень у гірській місцевості: укр. *Верхня Хортиця* (Зп) – *Нижня Хортиця* (Зп), *Верхня Криниця* (Зп) – *Нижня Криниця* (Зп), *Верхні Ворота* (Зк) – *Нижні Ворота* (Зк) та ін.; хорв. *Gornja Batina* (Kzž) – *Donja Batina* (Kzž); *Gornja Bistra* (Zž) – *Donja Bistra* (Zž); *Gornja Greda* (Zž) – *Donja Greda* (Zž); *Gornja Vrba* (Vpž) – *Donja Vrba* (Vpž) та ін.;

в) старе – нове, також достатньо часта бінарна опозиція: укр. *Старий Биків* (Чрн) – *Новий Биків* (Чрн), *Стара Гута* (Вл; Вн; Жт; ІФ; См; Хм) – *Нова Гута* (Жт; ІФ; См; Тр; Хм), *Стара Шарнівка* (См) – *Нова Шарнівка* (См), *Старе Село* (Лв; Рв; См) – *Нове Село* (Зк; Лв; Тр; Хм), *Старі Вурки* (См) – *Нові Вурки* (См) та ін.; хорв. *Stara Baška* (Pgž) – *Nova Baška* (Pgž); *Stari Slatnik* (Vpž) – *Novi Slatnik* (Vpž); *Stari Mikanovci* (Vsž) – *Novi Mikanovci* (Vsž); *Stari Jankovci* (Vsž) – *Novi Jankovci* (Vsž) та ін.

Бінарні опозиції за структурою поділяються на складні та складені. Складну групу становить невелика кількість топонімів, у яких обидва члени опозиції мають такі диференціальні елементи – *мало-*, *вище-*, *ново-*, *верхнє-* (укр. *Вищетарасівка* (Днп), *Верхньокам'янка* (Лг), *Малокатеринівка* (Зп), *Нововоронцовка* (Хрс), *Новоолександрівка* (АРК, Днп, Днц, Жт, Зп, Крв, Лг, Мк, Од, См, Хрк, Хрс), *Новопавлівка* (АРК, Днп, Днц, Зп, Крв, Лг, Мк, Од, Хрк, Хрс)) та ін.; хорв. *Novigrad* (Iž, Zž), *Novoselci* (Psž, Smž), *Novoselo* (Lsž); *Starigrad* (Kkž, Lsž) та ін.).

2. Друга група складених топонімів створена за принципом опорного слова, найчастіше прикметника, до якого додається іменник. І тут дуже цікаво те, що в обох мовах опорне слово найчастіше прикметник на позначення кольорів. Найбільш уживані кольори – це білий і зелений:

Білий: укр. *Біла Береза* (См), *Біла Криниця* (Жт; Мк; Рв; Хрс; Чрв), *Біла Річка* (Іф), *Біла Церква* (Зк, Кв), *Білий Колодязь* (Хрк), *Білий Берег* (Жт, Кв) тощо; хорв. *Beli Manastir* (Obž), *Bijela Gorica* (Zž), *Bijela Loza* (Obž), *Bijela Stijena* (Vpž), *Bijele Vode* (Smž), *Bijele Zemlje* (Iž), *Bijeli Klanac* (Kž), *Bijeli Vir* (Dnž), *Bijelo Brdo* (Obž), *Bila Vlaka* (Zž), *Bili Brig* (Vpž) тощо.

Зелений: укр. *Зелений Гаї* (Днп; Днц; Жт; Зп; Крв; Лв; Лг; Мк; Од; Рв; См; Тр; Хрк; Хрс; Чрв; Чрк; Чрн), *Зелена Роцця* (Днп; См; Чрн), *Зелена Діброва* (Жт; Зп; Рв; См; Хрк; Чрк) та ін.; хорв. *Zelena Polje* (Obž), *Zelendvor* (Vž), *Zelengrad* (Zž) та ін.

Часто вживаються й інші прикметники, які

описують місцевість за різними ознаками:

Болотний: укр. *Болотене* (Лг), *Болотишне* (См), *Болотівка* (См), *Болотне* (АРК) та ін.; хорв. *Blatnica Pokupska* (Kž), *Blatna Vas* (Iž), *Blato na Cetini* (Sdž) та ін.

Голий: укр. с. *Гола Пристань* (Хрс), *Голий Перевіз* (Хрс), *Голенищеве* (Хм) та ін.; хорв. *Goli Vrh* (Zž), *Goli Breg* (Zž), *Golo Brdo* (Vpž) та ін.

В обох мовах помітне часте вживання національно та етнічно забарвлених топонімів з першим словом *руський – хорватський*: укр. *Руська Долина* (Зк), *Руське Поле* (Зк), *Руська Поляна* (Чрк), *Руська Мокра* (Зк), *Руські Геївці* (Зк), *Руські Тушки* (Хрк), *Руські Комарівці* (Зк), *Руський Мочар* (Зк) та ін.; хорв. *Hrvatska Dubica* (Smž); *Hrvatska Kostajnica* (Smž), *Hrvatski Čuntić* (Smž), *Hrvatski Leskovac* (Zž), *Hrvatsko Selo* (Smž), *Hrvatsko Žarište* (Kž) та ін.

У таких найменуваннях простежується історія населення цього краю і потреба назвати село своїм етнонімом. Помітно, що такі топоніми в обох мовах фіксуються в прикордонних областях, територіях конфлікту. Так, наприклад, у Хорватії є два сусідні села: *Islam Grčki* (Zž), *Islam Latinski* (Zž). Сьогодні це мусульманські села. З їхніх назв видно, що *Islam Grčki* було православне село, а *Islam Latinski* – католицьке. Вони прийняли мусульманство протягом панування на цих просторах Османської імперії. Слід цієї історії й до сьогодні простежується у назвах їхніх сіл.

Трохи меншою є кількість назв, у яких фіксується присвійний прикметник, найчастіше від «баба»: укр. *Бабина долина* (Вн); хорв. *Babina rijeka* (Smž), *Babine kuće* (Dnž), *Babino polje* (Dnž) та ін.

В обох мовах часте вживання лексем *вино*, *виноград*, *виноградник* у найменуванні топонімів: укр. *Виноград* (Іф, Од, Чрв, Чрк); *Виноградар* (Од); *Виноградівка* (Днп, Жт, Зп, Крв, Мк, Од, Хм); *Виноградне* (АРК, Вн, Днп, Зп, Крв, Лг, Мк, Од, См, Тр, Хрс); *Виноградний* (АРК); *Виноградний Саd* (Мк), *Виноградний Яр* (Мк); *Виноградове* (АРК, Хрс) та ін.; хорв. *Vinagora* (Kzž), *Vinalić* (Sdž), *Vinivrh* (Kž), *Vinipotok* (Kzž), *Vinogradci* (Obž), *Vinogradi Ludbreški* (Vž), *Vinovac* (Sdž), *Vinskivrh* (Kž) та ін.

Висновки. Порівняльний аналіз топонімів в українській і хорватській мовах дає можливість зробити такі висновки:

1) проаналізований матеріал спонукає на подальше вивчення спільних засобів словотвору топонімів в українській і хорватській мовах;

2) виявлено багато спільних морфологічних рис у словотворі топонімів;

3) усі проаналізовані словотвірні моделі свідчать про схожість словотвору топонімів;

4) у топонімах, утворених від похідних лексем, виявлена велика кількість спільних частотних афіксів;

5) звісно, є і розбіжності у використанні словотвірних засобів у кожній мові;

6) складені топоніми також свідчать про надзвичайно схожі способи мотивації і словотвору;

7) матеріал достатньо широкий, його неможливо представити в межах однієї статті. Вбачаємо тому потребу в подальшому аналізі його на різних мовних рівнях і в різних напрямках.

Список скорочень

Скорочення назв областей України

АРК – Автономна Республіка Крим
Вл – Волинська область
Вн – Вінницька область
Днп – Дніпропетровська область
Днц – Донецька область
Жт – Житомирська область
Зк – Закарпатська область
Зп – Запорізька область
ІФ – Івано-Франківська область
Кв – Київська область
Квм – Київ
Крв – Кіровоградська область
Лв – Львівська область
Лг – Луганська область
Мк – Миколаївська область
Од – Одеська область
Пл – Полтавська область
Рв – Рівненська область
Свм – Севастополь
См – Сумська область
Тр – Тернопільська область
Хм – Хмельницька область
Хрк – Харківська область

Хрс – Херсонська область
Чрв – Чернівецька область
Чрк – Черкаська область
Чрн – Чернівецька область

Скорочення назв жупаній Хорватії

Bbž – Bjelovarsko-bilogorska županija
Bpž – Brodsko-posavska županija
Dnž – Dubrovačko-neretvanska županija
Iž – Istarska županija
Kkž – Koprivničko-križevačka županija
Kzž – Krapinsko-zagorska županija
Kž – Karlovačka županija
Lsž – Ličko-senjska županija
Mž – Međimurska županija
Obž – Osječko-baranjska županija
Pgž – Primorsko-goranska županija
Psž – Požeško-slavonska županija
Sdž – Splitsko-dalmatinska županija
Smž – Sisačko-moslavačka županija
Škž – Šibensko-kninska županija
Vpž – Virovitičko-podravska županija
Vsž – Vukovarsko-srijemska županija
Vž – Varaždinska županija
Zgž – Zagrebačka županija
Zž – Zadarska županija

Джерела

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua>.
2. Abecedni popis naselja u Republici Hrvatskoj. URL: https://hr.wikipedia.org/wiki/Dodatak:Abecedni_popis_naselja_u_Republici_Hrvatskoj

Література

1. Ісачук Н.В., Ільченко І.І. Бінарні опозиції в топонімії Надвєликолузжя. *Перспективи розвитку філологічних наук*. Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. 2016. С. 99–102.
2. Царалунга І.І. Загальний стан дослідження топонімів на -ани (-яни) у слов'янському мовознавстві. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2006. № 38. С. 185–191.
3. Skračić V. Toponomastička početnica. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2011. 196 с.

References

1. Isachuk N.V., Pichenko I.I. (2016) Binarni opozyciji v toponimii Nadvelikoluzhzhya [Binary oppositions in the toponymy of Nadvelikoluzhzhya]. *Perspektyvy rozvytku filolohichnykh nauk*. Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii. S. 99–102 [in Ukrainian].
2. Tsaralunha I.I. (2006) Zahalnyi stan doslidzennia toponimiv na -any (-iany) u slovianskomu movoznavstvi [General state of research of toponyms on -any (-yany) in Slavic linguistics]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria filolohichna*. N 38. S. 185–191 [in Ukrainian].
3. Skrachich V. (2011) Toponomastichka pochetnica [Toponomastic textbook], Zadar. 196 s. [in Croatian].

SOME COMMON MODELS OF TOPONYM WORD FORM IN CROATIAN AND UKRAINIAN

Abstract. Toponymies system, formed for a long time, is a reserve that reflects culture, language, time, space, stages and socio-historical conditions of society development. In addition, the nomination is always nationally specific in the sense that enshrines a historically formed picture of the world in the minds of the people – the subject of the nomination. Word-of-word and motivational means of formation of place names in Croatian and Ukrainian languages have not been studied at all. Both Croatian and Ukrainian are Slavic languages. They have a common stock of Proto-Slavic word means, which is noticeable today. Therefore, it is interesting to trace how and in what directions two related languages in the field of place names have developed word-of-word capabilities. It is also equally important to emphasize that Croatian and Ukrainian languages are not neighboring, not contact languages, that is, all their common features are the result of the Proto-Slavic heritage, and not borrowing or influence. Such analysis can become the basis for further comparative and contrasting analysis of the word form

of two related languages. The comparison of the word form of the toponymic system showed a lot in common between the Ukrainian and Croatian languages. This indicates the antiquity and importance of localities in people's lives, as well as the common motivational and word-forming possibilities. There is a common archaic proto-Slavic layer in both languages, which can only be explained by the historical affinity of the two peoples. Even after centuries of independent development, contacts with other peoples, the influence of other languages, it is impossible not to notice similarities in some place names. These are such names that can only be explained by common origin: Ukr. Kyiv – Khorv. Kijevo, Kijev dol, Ukr. Vynnytsia – Khorv. Vinica, Ukr. Volyn – Khorv. Volinj, etc. Similarity in word-forming and motivational means is no less interesting. We found many common affixes that are used in both languages to form place names. The analysis of some word-of-word models for the formation of place names in the Croatian and Ukrainian languages has opened a number of new directions for further research. The analyzed material is wide enough and it is impossible to analyze it within one article, especially if the material itself shows the need for further analysis at different language levels and in different directions.

Keywords: place name, lexeme, piece word, suffix, ending, formant.

© Тимко-Дітко О., 2021 р.

Оксана Тимко-Дітко – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Загребського університету, Загреб, Хорватія; okditko@ffzg.hr; <https://orcid.org/0000-0003-3815-8893>

Oksana Tymko-Ditko – Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Language Department; Zagreb University; Zagreb, Croatia; okditko@ffzg.hr; <https://orcid.org/0000-0003-3815-8893>